

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 1493

Batı'da Hadis Araştırmaları
-Süreli Akademik Yayınlar Üzerine Bir Araştırma-
(2012-2022 Yılları Arası)

Yayın Koordinatörü

Murat AYDEMİR

Yazarlar

Doç. Dr. Fatma Betül ALTINTAŞ
Dr. Öğr. Üyesi Tuğçe Günaydın
Arş. Gör. Musa EŞİT
Arş. Gör. Taha Rıdvan AKAY
Rahime KARAYİĞİT

Editör

Doç. Dr. Fatma Betül ALTINTAŞ

Tashih

Abdülkadir AKIN

Kapak ve İç Tasarımı

Batuhan Yağız GÖKMEN

ISBN: 978-625-428-705-3

1. Baskı, Mayıs 2025, Ankara

© Bütün yayın hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.
Bu eser Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık
Ticaret İşletmesi Yönetim Kurulu'nun 29.01.2025
tarih ve 195 sayılı kararıyla uygun görülmüştür.

*Bu eserin ilmi/edebî redaksiyonu İLK SAY Kurulu
marifetiyle yapılmıştır.*

Yayıncı Sertifika No: 48058

Ostim OSB Mah. 1256. Cad. No: 11
Yenimahalle/ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)

Faks: 0312 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

BATI'DA HADİS ARAŞTIRMALARI

EDİTÖR
DOÇ. DR. FATMA BETÜL ALTINTAŞ

*“Daima daha iyiye teşvik eden kıymetli hocam
Prof. Dr. Salahattin POLAT’a ithafen”*

İÇİNDEKİLER

■

Tablo ve Şekiller Listesi	IX
Giriş	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HADİS TARİHİ

A. Hadis Tarihi-Muhtelif Konular.....	6
B. Hadis Tarihi-Kelâmî Tartışmalar.....	16
C. Hadis Tarihi-Ehl-i Hadis Ehl-i Re'y Tartışmaları.....	22
Ç. Hadis Tarihi-Memlûk Dönemi.....	37
D. Hadis Tarihi-Modern Dönem İslâm Dünyası ve Dinî Gruplar.....	44
E. Hadis Tarihi-Oryantalizm ve Oryantalistler.....	56
F. Hadis Tarihi Önemli Simalar.....	64

İKİNCİ BÖLÜM

HADİS TENKİDİ

A. Klasik Hadis Tenkidi ve İsnad.....	88
B. Rivayet İncelemeleri.....	95
C. Tarihlendirme.....	103
Ç. “İsnad Cum Matn Analysis” (ICMA).....	116
D. Menşe Tartışmaları.....	143
E. Metin Tenkidi.....	156
F. Edebî Tenkit Yöntemleri.....	159

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
HADİS LİTERATÜRÜ

A. Hadis Literatürü	175
---------------------------	-----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
HADİS İLİMLERİ

A. Hadis İlimleri	227
-------------------------	-----

BEŞİNCİ BÖLÜM
HADİS PROBLEMLERİ

A. Sünnet ve Otoritesine Dair Tartışmalar	234
B. Diğer Tartışmalar	240

ALTINCI BÖLÜM
HADİS YORUMU

A. Hadis Yorumu	249
-----------------------	-----

YEDİNCİ BÖLÜM
TASAVVUF VE HADİS

A. Tasavvuf ve Hadis	265
----------------------------	-----

SEKİZİNCİ BÖLÜM
ŞİA VE HADİS

A. Şia ve Hadis	275
-----------------------	-----

DOKUZUNCU BÖLÜM
SİYER-İSLÂMÎ RİVAYETLER

A. Siyer-İslâmî Rivayetler	295
----------------------------------	-----

ONUNCU BÖLÜM
MODERN DÜNYA VE HADİS

A. Hadisler ve Kadın.....	330
B. Hadisler ve Tıp	349

ON BİRİNCİ BÖLÜM
DİJİTAL BEŞERÎ BİLİMLER VE HADİS

A. Dijital Beşerî Bilimler ve Hadis.....	357
KAYNAKÇA.....	375

TABLO LİSTESİ

■

Tablo 1: Makalede incelenen mikrofilmler.....	58
Tablo 2: İslâm düşüncesinin klasik öncesi ve klasik dönemlerinde Kur'an ve sünnet ile Kur'an ve hadis bilgi kaynakları arasındaki hermenötik ilişki	332
Tablo 3: İslâm düşüncesinin klasik öncesi ve klasik dönemlerinde sünnet ile Kur'an ve hadis bilgi kaynakları arasındaki hermenötik ilişki.....	333
Tablo 1: İslâm düşüncesinin klasik öncesi ve klasik dönemlerinde hadis ile Kur'an ve sünnet arasındaki hermenötik ilişki.....	333

■ GİRİŞ

Akademik oryantalizmin kurumsallaşmaya başlamasının ardından, hadis araştırmaları kapsamındaki ilk çalışmalar 19. yüzyılın başlarında yoğunlukla Avrupa merkezli olarak ortaya çıkmıştır. Rönesans, Reform ve Aydınlanma gibi süreçler neticesinde, Batı'nın dinî metinlerine tatbik edilen tarihsel eleştiri yöntemleri, ardından oryantalistler tarafından hadis metinleri üzerinde de uygulanmaya başlanmıştır. Filoloji, edebiyat, tarih, Sâmi dilleri ve Kitâb-ı Mukaddes eğitimleri ile dikkat çeken isimlerin hadis alanına dair yazdıkları ilk eserler, öncelikle Avrupa'yı ardından da Amerikan akademisini etkileyerek, hadis araştırmalarının merkezine hadislerin güvenilirliğine dair tartışmaları koymuştur.

Türkiye'de oryantalizme ve (özellikle hadis alanında) Batı'da yapılan çalışmalara yönelik akademik ilgi, 20. yüzyılın ilk yarısında başlamış, ikinci yarısından itibaren ise kendini daha güçlü biçimde göstermiştir. Başlangıçta, Batı'daki önemli oryantalistlerin iddialarına ve ön plana sürülen güvenilirlik sorununa yönelik eleştirel bir yaklaşım içeren bu ilgi zamanla Batılı yaklaşımlardaki iddiaları tenkit, tashih ve derinlemesine tetkiklerle daha sistematik bir hüviyet kazanmıştır. Bu gelişmelerle birlikte, metinlerin ağırlıklı olarak İngilizce (ayrıca Almanca ile Fransızca) yazılması, yazılan metinlerin okunup anlaşılmasını ve bunlar üzerinde tenkit ile tashihlerin yapılmasını zorlaştırmış; bu durum sürecin yavaş ilerlemesine neden olmuştur. Oryantalizm üzerine Türkiye'de yapılan çalışmalar, Batı'da devam eden çalışmaları genellikle geriden takip edebilmiştir.

21. yüzyıla gelindiğinde oryantalist gelenek içerisinde hoca-öğrenci ilişkisi devam etmekle birlikte hadisle ilgilenen isimler yerine yenilerini bırakmıştır. Türkiye'deki oryantalizm çalışmaları ise çoğunlukla oryantalizmin hadis alanındaki ilk ve mühim simaları olan Goldziher, Schacht, Juynboll ve daha güncel olarak Motzki gibi isimler üzerinden yürütülmeye devam etmiştir. Bu çalışmanın amacı, son dönemde Batı'da İslâm araştırmaları ve özellikle hadis alanında çalışan isimlerle bu isimlerin çalışmalarını Türk akademisinin gündemine taşımaktır. Bu durum, hem yeni isimlerin oryantalist gelenekle olan bağlarını görmemize hem de oryantalist gelenek içinde meydana gelen değişiklikleri tespit etmemize katkı sağlayacaktır.

Bu çalışma, 3501 Kariyer destekleme programı kapsamında TÜBİTAK desteği alan *Hadis Konulu Oryantalistik Çalışmalarda Güncel Eğilimler, Değişkenler ve Sabiteler -Batı'daki Süreli Akademik Yayınlar Üzerine Bir Araştırma-(2012-2022 yılları arasında)* başlıklı projenin çıktılarından biridir. Çalışmada amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak son on yılda, İslâmî ilimler alanında çalışmaların

yayınlandığı Avrupa ve Amerika merkezli 111 dergideki tüm makalelerin anahtar kelimeleri, özetleri ve gerektiğinde içerikleri dikkate alınarak taranmış ve hadisle ilişkili 170'ten fazla çalışma tespit edilmiştir. Tespit edilen makaleler, öncelikle nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizine tabi tutulmuştur. Bu kapsamda, konu, yöntem, iddia ve kaynak açısından eğilimleri belirlemeye yönelik açık ve kapalı uçlu sorulardan oluşan bir veri toplama formu hazırlanmış ve araştırmacılar tarafından doldurulmuştur. Veri girişinin ardından her bir araştırmacı, incelemekle sorumlu olduğu makalenin içeriği ile ilgili (kesin bir sınır olmamakla birlikte) yaklaşık 700-1000 kelimelik genel bir değerlendirme kaleme almıştır.¹ Elinizde gördüğünüz bu çalışma, söz konusu değerlendirmelerin gözden geçirilmiş ve tematik olarak sunulmuş hâlidir.

Ele alınan değerlendirme yazılarında takip edilen bir şablon mevcuttur. Metinde öncelikle yazarın metnin yer aldığı dergi, yayın yılı, yazarın çalıştığı üniversite ve yazarın akademik pozisyonunu sürdürdüğü kuruma yer verilir. Yazarların unvanları, değişim hızları dikkate alarak, profesör olmadığı durumlarda belirtilmemiştir. Ayrıca, yazarların akademik ilgileri ve yayınları üzerinden biyografik bilgiler sunulmuştur. Bu bilgiler bazı yazarlar için daha detaylı, bazıları için ise daha özet şekilde ele alınmıştır. Birden çok makalesi olan yazarlar hakkındaki tanıtıcı bilgiler, yazarın ilk makalesinin geçtiği yerde verilmiştir. Yazarın sonraki makalelerinde ise hayatına dair ayrıntılı bilgi için ilk değerlendirmeye atıfta bulunulmuştur. Makale tanıtımlarında, çalışmanın konusuna ve yazarın söz konusu çalışmayı yaparken kullandığı yöntem veya metotlara da yer verilmiştir. Daha sonra metnin içeriğine dair geniş bir özetleme yapılmıştır. Metinde yazarın oryantalist paradigmaya işarette bulunabilecek bir ön kabulü, yorumu veya vurgusu varsa belirtilmiştir. Tanıtımlarda, yazarın kullandığı farklı dillerdeki kaynaklara da değinilmiştir. Yazarların metinlerinde atıfta bulunduğu (özellikle hadis alanında tanınırlığı yüksek) Batılı akademisyenlere işaret edilmiştir. Ayrıca (varsa) atıfta bulunduğu Türkçe veya Arapça modern kaynaklara da yer verilmiştir. Zira, Batı'da yayınlanan çalışmalarda genel olarak modern dönemde yazılmış Arapça ve Türkçe kaynaklara yer verilmediği görülmektedir. Metinlerin yazımında her ne kadar belirli bir şablon takip edilse de değerlendirilen metinlerin sayfa sayısı, ele alınan konuların kapsamı, ana fikir ve tezlerin detaylandırma gereksinimleri gibi nedenlerle değerlendirmeler arasında uzunluk farklılıkları mevcuttur.

Çalışmayla ilgili dile getirilmesi gereken en önemli zorluklardan birisi, makaleleri konularına göre tasnif etmenin güçlüğüdür. Çalışmaların tasnifinde, kategoriler arasında bir ölçüde çakışma yaşanması doğal ve kabul edilmesi gereken bir durumdur. Zira makaleler içerisinde birden fazla başlık altında değerlendirilebilecek çok sayıda metin mevcuttur. Bu türden çok sayıda başlık altında değerlendirilebilecek

1 Bu kitapta gördüğünüz makale değerlendirmelerini de içeren veriler daha sonra bu veriler, anlamacı bir yaklaşımla analiz edilmiştir. Bu konuda bk. Fatma Betül Altıntaş, "Hadis Alanında Yazılan İngilizce Akademik Makaleler Üzerine Bir Araştırma: Güncel Araştırma Eğilimleri, Ortak Noktalar ve Farklı Yaklaşımlar (2012-2022)". Eskiye, sy 56 (Mart 2025), 189-218.

makalelerde, -subjektifliği kabul edilmekle birlikte- metinde en baskın yön hangisi ise o başlığa göre tasnif etme şeklinde bir usul takip edilmiştir. Örneğin, “Hadis Literatürü” başlığı altında ele alınan makalelerin çoğu, aynı zamanda farklı başlıklara da dâhil olabilecek niteliktedir. Ancak, başlığında belirli bir esere vurgu yapan makaleler genellikle “Hadis Literatürü” başlığı altında sınıflandırılmıştır. Benzer şekilde “Şîa ve Hadis” ve “Tasavvuf ve Hadis” başlıkları altındaki makalelerin bir kısmına farklı başlıklar altında da yer verilebilecek iken, Şîa veya tasavvuf ile ilişkili oluşları diğer kategorilerden öncelikli bulunarak bu başlık altında ele alınmıştır.

Metinde çeviri noktasında belirli tercihler söz konusudur. “Arts and Sciences”, Fen Edebiyat Bölümü; “Islamic Studies”, İslâm Araştırmaları; “Islamic Sciences”, İslâmî İlimler; “Religion Studies”, Din Araştırmaları; “Religious Studies” Dinî Araştırmalar; “Department of Religion” Din Çalışmaları Bölümü olarak çevrilmiştir. ICMA kısaltması “Isnad cum matn analysis” yani isnad-metin analizi yöntemine işaret edecek şekilde kullanılmıştır.

Metinde noktalama ve özel bir kavram ya da isim olmayan kelimeler veya Türkçeleşmiş bazı sözcüklerin yazımında Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan *Güncel Türkçe Sözlük* esas alınmıştır. Şahıs ve eser isimlerinin yazımında ise *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* kaynak olarak kullanılmıştır. Metinlerde vefat tarihleri her bir makale tanıtımı içerisinde ilk geçtikleri yerlerde verilmiştir. Çalışmada atıf sistemi olarak Chicago style kullanılmıştır.

Bu çalışma, özenle ve büyük bir gayretle hazırlanmıştır. Ancak, her eser gibi, eksik ya da geliştirilmeye açık yönleri olabilir. Paylaşılacak her türlü eleştiri, katkı ve düzeltme hem bu çalışmanın olgunlaşmasına hem de gelecekte daha nitelikli eserlerin ortaya çıkmasına katkı sağlayacaktır.

Bu çalışma, tek bir kişinin değil, bir ekibin birlikte ve uyumlu çalışması ile var olabilmıştır. Projenin hayata geçirilmesine zemin teşkil eden okuma grubunun ilk üyeleri olan ve ilk günden itibaren projenin geliştirilmesi noktasında desteklerini esirgemeyen kıymetli ekip arkadaşlarım Dr. Öğr. Üyesi Tuğçe Günaydın, Rahime Karayığit, Arş. Gör. Musa Eşit, projenin son altı ayında ekibe dâhil olan Arş. Gör. Taha Rıdvan Akay ve projeye başlangıç aşamalarında katkı sağlayan Şeyda Kapıcıoğlu'na teşekkür ediyorum. Ayrıca, yaptığım tüm çalışmalarda sevgi, huzur ve desteklerini hissettiğim kıymetli aileme, hayat ve ilim yolunda refikim Prof. Dr. Muhammed Esat Altıntaş'a ve hayatımı anlam ve güzelliklerle dolduran kızlarım Elif Reyhan ve Zeynep Ebrar'a minnet borçluyum.

Bu çalışma, 222K230 numaralı TÜBİTAK projesinin çıktılarından birisidir. Projeye verdiği destekten ötürü TÜBİTAK'a teşekkürlerimi sunarım.

BİRİNCİ BÖLÜM

HADİS TARİHİ

A. Hadis Tarihi-Muhtelif Konular

1. Melchert, Christopher. “The Destruction of Books by Traditionists (= Gelenekçilerin Kitapları İmhası)”. *Al-Qantara* 35/1 (2014), 213-231.

Al-Qantara’da, 2014 yılında yayınlanmış bu araştırma makalesi Oxford Üniversitesi’nde profesör olan Christopher Melchert¹ tarafından kaleme alınmıştır. Doktora-sını tarih alanında tamamlamış bir isim olan Melchert’in Sünnî hukuk ekollerinin oluşumuna dair yazdığı doktora tezi², İslâmî ilimler tarihine ışık tutan çalışmalarının başlangıcını teşkil etmektedir. Melchert, 2023 yılında Oxford Üniversitesi Asya ve Orta Doğu Çalışmaları Fakültesi Arap Dili ve İslâm Araştırmaları Bölümü’nden emekliye ayrılmıştır.

“Gelenekçi” diye tabir ettiği hadisçiler tarafından gerçekleştirilen kitap imhalarını konu edinen ve bir kitap bölümü olarak tasarlanmış olan bu makalede yazar, -kendisinden önce konuyla ilgili yapılmış çalışmalardan farklı olarak- örneklerin sayısını artırarak kitap imha sebeplerine dair fikrini paylaşmaktadır. Daha önce bu konuda yazan David Cook, kitap imhasının genel olarak yazılı aktarıma güvensizlikten kaynaklandığını iddia etmekteydi. Melchert ise kitap imha gerekçelerini daha dinsel gerekçelere bağlamıştır. Çalışmada Melchert, yöntem olarak doküman incelemesi neticesinde konuyla ilgili olduğunu düşündüğü rivayetleri toplayarak zikretmektedir. Ayrıca nicel verilerden hareketle de çeşitli yorumlarda bulunmaktadır.

Melchert, çalışmasına hadislerin yazılıp yazılmayacağına dair 2./8. yüzyıldaki tartışmalarla başlamıştır. Burada hadis yazım yasağına dair rivayetler de söz konusu edilmiştir. Melchert, şifahi aktarımın geleneğin şimdiki zamana uyum sağlaması için yeniden şekillendirilmesi imkanını sunduğunu söylemektedir. Ayrıca, Melchert’e göre gelenek, hafızadan yazdırmanın bozulmaya yatkın olduğunu kabul etmektedir. Melchert, konuyla ilgili bu görüşü destekleyecek Süfyân es-Sevrî (ö. 161/777) ve Âsım b. Süleymân el-Ahvel (ö. 142/759) gibi çeşitli isimlerden aktarımlarda bulunur. Melchert daha sonra râvinin zayıflığı, isnad hatalı hadis rivayetleri içermesi, zâhidlerin kitap sahibi olmanın/yazmanın kendilerini ön plana

1 <https://orinst.web.ox.ac.uk/people/christopher-melchert> (Erişim: 25 Ekim 2024).

2 *The Formation of the Sunni Schools of Law, 9th–10th Centuries C.E.* başlıklı çalışmanın Türkçe tercümesi yapılmıştır. Christopher Melchert, *Sünnî Düşüncenin Teşekkülü*, çev. Ali Hakan Çavuşoğlu (İstanbul: Klasik, 2018).